

УДК 159.99

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2023.16.4>

ПСИХОЛОГІЧНІ ІДЕЇ М. ГРОТА В КОНТЕКСТІ ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ ДЕКАРТА

Світлана Репетій

*Київський університет імені Бориса Грінченка,
Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти,
Бульвар І. Шамо, 18/2, 02154, м. Київ, Україна
e-mail: aranaschenkoia@meta.ua*

Алла Палій

*Київський університет інтелектуальної власності і права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
Кафедра кримінального права, процесу і криміналістики
вул. Харківське шосе, 210, 02121, м. Київ, Україна
e-mail: korall2020@ukr.net*

Дане історико-психологічне дослідження вперше присвячено аналізу психологічних ідей видатного українського психолога Миколи Яковича Грота, щодо постаті великого мислителя минулого і сучасності – Renatus Cartesius, тобто Рене Декарта.

Згідно з Вікіпедією, Р. Декарт (31.03.1596 – 11.02.1650) – «французький філософ, вчений і математик, якого багато хто вважає основоположною постаттю в появі сучасної філософії та науки. Математика була центральною в його методі дослідження, і він об'єднав раніше окремі галузі геометрії та алгебри в аналітичну геометрію. Декарт провів більшу частину свого трудового життя в Нідерландській Республіці, спочатку служив у голландській державній армії, а згодом став головним інтелектуалом Золотого віку Голландії. Незважаючи на те, що він служив у протестантській державі, а пізніше його критики зарахували до деїстів, Р.Декарт був римо-католиком».

Мета статті – проаналізувати психологічні ідеї видатного українського психолога М. Грота в його науковій праці «Про життя і діяльність Декарта».

У результаті дослідження, автор приходиться до висновку, що головна психологічна ідея М. Грота в його праці «Про життя і діяльність Декарта» полягає в тому, що Рене Декарт – не просто філософ, а також великий психолог, філософські твори якого важливі для психологічної науки.

Р. Декарт – геній і його геніальні погляди можуть виступати методологічними основами для сучасної психології.

Р. Декарт запропонував метод мислення, чотири правила для наукового дослідження явищ. Їх суть полягає в тому, що 1) не потрібно приймати за істинне те, що викликає сумніви; 2) потрібно застосовувати аналіз при дослідженні феноменів; 3) слід використовувати дедукцію; 4) потрібно ретельно перевіряти та робити повні висновки при проведенні наукових досліджень.

Всі ці ідеї Р. Декарта мають пряме відношення до психології та психологічних досліджень. Однак, можна дійти до висновку, що більшість теорій особистості викликають сумніви в своїй науковості, адже вони не піддаються перевірці експериментальним шляхом. З цього приводу П. Нестеренко зазначає: «одночасно можуть бути як підтвержені, так і спростовані», що дійсно свідчить про те, що сучасна психологія «на половину емпірична наука, а на половину філософія» (П. Нестеренко).

Ключові слова: М. Грот, Р. Декарт, П. Нестеренко, психологічні ідеї, історія психології, методологія психології.

Постановка проблеми. Згідно з українським дослідником П. Нестеренко, який зазначає: «З часів незалежності України і до наших днів більшість кандидатських та докторських дисертацій з психології носять емпіричний характер з математичною обробкою отриманих даних тестів тощо. Але суто теоретичних дисертацій з психології в Україні дуже мало.

29 червня 2021 р. рішенням №3 бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології тема нашого теоретичного, кандидатського дисертаційного дослідження з історії психології була узгоджена в такому формулюванні: «Психологічні ідеї творчості у науковій спадщині М. Я. Грота (1852-1899 рр.)» [3, с. 25–26].

Можна погодитися з автором. Дослідження психологічних ідей українських психологів та історико-психологічні дослідження мають важливе значення.

Микола Якович Грот – це унікальний український психолог, психологічні ідеї якого майже не досліджені в сучасній світовій психології. Тому ми ставимо за мету досліджувати наукову спадщину М. Грота.

Мета статті – проаналізувати психологічні ідеї видатного українського психолога М. Грота в його науковій праці «Про життя і діяльність Декарта».

Виклад основного матеріалу. Розпочнемо наше дослідження з невеликої історичної довідки про життєвий шлях Р. Декарта.

Згідно з Вікіпедією, Р. Декарт (31.03.1596 – 11.02.1650) – «французький філософ, вчений і математик, якого багато хто вважає основоположною постаттю в появі сучасної філософії та науки. Математика була центральною в його методі дослідження, і він об'єднав раніше окремі галузі геометрії та алгебри в аналітичну геометрію. Декарт провів більшу частину свого трудового життя в Нідерландській Республіці, спочатку служив у голландській державній армії, а згодом став головним інтелектуалом Золотого віку Голландії. Незважаючи на те, що він служив у протестантській державі, а пізніше його критики зарахували до дійств, Декарт був римо-католиком.

Багато елементів філософії Р. Декарта мають прецеденти в пізньому аристотелизмі, відродженому стоїцизмі XVI-го століття або в більш ранніх філософів, таких як Августин. У своїй натурфілософії він відрізнявся від шкіл у двох основних пунктах: по-перше, він відкидав розщеплення тілесної субстанції на матерію та форму; по-друге, він відкидав будь-яке звернення до кінцевих цілей, божественних чи природних, у поясненні природних явищ» [5].

Отже, Р. Декарт був унікальним мислителем, який творив історію тогочасної науки та філософії його часу.

Виникає питання, що ж досліджував Р. Декарт такого, що може бути важливим для психологічної науки. За українськими дослідниками В. Роменцем та І. Манохою, «прийняття рішення як особливий принцип мотиваційного рівня історії психології охоплює XVII ст. і період Просвітництва. Даний психологічний феномен передбачає взаємовідношення почуття, інтелекту й волі. Р. Декарт, Б. Спіноза особливо наголошували на емоційному й інтелектуальному компонентах прийняття рішення, протиставленого боротьбі мотивів» [4, с. 47].

Р. Декарт досліджував феномен людського мислення, а також головні правила методу наукового пізнання. Вчений наводить чотири правила, які допоможуть досліднику наблизитися до достовірного, тобто наукового знання. Отже, за Р. Декартом, науковець повинен: «Перше – ніколи не приймати за істинне нічого, що я не визнав би таким з очевидністю, тобто реально уникати похапливості й упередженості та включати у свої судження тільки те, що уявляється моему розумові настільки ясно і виразно, що не дає мені жодного приводу для сумніву.

Друге – ділити кожне з розглянутих мною утруднень на стільки частин, скільки можливо і потрібно для кращого їх розв'язання.

Третє – розташовувати свої думки у певній послідовності, починаючи з предметів найпростіших і найлегше пізнаваних, і сходити поволі, мов по сходинах, до пізнання найскладніших, припускаючи існування порядку навіть серед тих, які природно не передують одне одному.

І останнє – робити скрізь переліки настільки повні... й оглядати настільки всеохоплюючі, щоб бути впевненим, що ніщо не пропущено» [2, с. 72].

Тепер перейдемо безпосередньо до дослідження психологічних ідей М. Грота у його праці «Про життя і діяльність Декарта».

Говорячи про особистість Рене Декарта, М. Грот зазначає: «Ми вшановуємо пам'ять одного з найбільших геніїв людства, всіма визнаного, хоча ще далеко недостатньо оціненого перетворювача науки, філософії, всього світогляду та культурних основ життя людства на рубежі середніх та нових століть, – одного з тих небагатьох діячів, іменами яких відзначається перехід до тієї нової епохи існування Європи та всього світу, яка характеризується ім'ям «нової історії». Ім'я Декарта вважається одним із головних, якщо не найбільшим ім'ям, серед родоначальників нової філософії, нової науки і, отже, нової, тобто нашої сучасної культури» [1, с. 173].

Отже, першою ідеєю М. Грота є те, що Рене Декарт – це геній, ідеї якого надзвичайно важливі для сучасної науки, але все ж недостатньо оцінені та визнані науковою спільнотою.

Наступною ідеєю М. Грота є те, що Р. Декарт не лише філософ. Рене Декарт – це також психолог, який писав психологічні твори, що можуть бути важливими для психології. Наприклад, М. Грот відмічає: «...в 1650 р., вже після смерті Декарта, виходить у світ його «*Traite des passions de l'ame*» – психологічний аналіз пристрасті та хвилювань» [1, с. 177].

Також М. Грот зазначає про таємничість внутрішнього світу Рене Декарта: «Внутрішня, духовна його особистість у багатьох відношеннях представляє собою загадку. Чужий всяким швидкоплинним захопленням, позбавлений всякого людинолюбства і марнославства, (він, – прим. С.Р.) відмовився, незважаючи на всі вигоди свого народження і виховання, від усякої кар'єри, майже все життя уникав пустої і блискучої атмосфери світла і двору, а також, і суспільства докучливих і улесливих шанувальників, що знаходили задоволення щоденних своїх потреб у спільноті собі подібних лише серед натовпу невідомих і незнайомих йому людей, яких він порівнював з деревами лісу, в тіні якого відпочиваєш душею. Декарт мав одну видатну пристрасть, пристрасть до знання, до істини, любов до тихих і зосереджених розумових занять, від яких його не могли відволікти ніякі спокуси світу» [1, с. 178].

Отже, особистість Р. Декарта була загадковою, можна сказати, що «не від світу цього». Він був відлюдником та людиною, яка жила науковою діяльністю та дослідженнями.

Реформу тогочасної філософії та науки, – Р. Декарт сприймав як свій морально-етичний обов'язок. За М. Гротом, «вся зроблена Декратом реформа наук і філософії, всі зусилля його заснувати нові науки і відкрити нові істини уявлялися йому, як і великим древнім філософам – Сократу, Платону і Аристотелю, завданням етичним, що має останньою метою моральне вдосконалення людської особистості і суспільства: своїми «філософськими дослідженнями», в які ввійшло Розмірковування про метод, Р. Декарт спочатку хотів дати заголовок: «Проекта загальної науки, здатної підняти нашу природу на вищу ступінь досконалості» [1, с. 181].

Також за М. Гротом, одна з головних наукових та філософських заслуг Р. Декарта полягає в тому, що «саме Декарт – перший із нових філософів – намагався науково обґрунтувати ідею необмеженої внутрішньої могутності людського духу і високого морального достоїнства людської особистості» [1, с. 182].

Висновки. Отже, головна психологічна ідея М. Грота в його праці «Про життя і

діяльність Декарта» полягає в тому, що Рене Декарт – не тільки філософ, а й великий психолог, філософські твори якого важливі для психологічної науки.

Р. Декарт – геній і його геніальні погляди можуть виступати методологічними основами для сучасної психології.

Р. Декарт запропонував метод мислення, чотири правила для наукового дослідження явищ. Їх суть полягає в тому, що 1) не потрібно приймати за істинне те, що викликає сумніви; 2) потрібно застосовувати аналіз при дослідженні феноменів; 3) слід використовувати дедукцію; 4) потрібно ретельно перевіряти та робити повні висновки при проведенні наукових досліджень.

Всі ці ідеї Декарта мають пряме відношення до психології та психологічних досліджень. Але в ту ж чергу, ми приходимо до висновку, що більшість теорій особистості викликають сумніви в своїй науковості, адже вони не піддаються перевірці експериментальним шляхом і за дослідником П. Нестеренко, «одночасно можуть бути як підтвержені, так і спростовані», що дійсно свідчить про те, що сучасна психологія «на половину емпірична наука, а на половину філософія» (П. Нестеренко).

Список використаної літератури:

1. Грот М. Я. Про життя і діяльність Декарта. *М. Я. Грот. Вибрані психологічні твори / Упоряд., передм., прим. М. Д. Бойнрав.* Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2006. С. 172–182.
2. Декарт Р. Головні правила методу. *Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб.* За ред. акад. НАН України Л.В. Губерського. Київ : Знання, 2009. С. 71–73.
3. Нестеренко П. Методологія історико-психологічного дослідження психологічних ідей М. Грота (1852–1899). *Габітус. Науковий журнал. Випуск 38. Видавничий дім «Гельветика»*, 2022. С. 25–31. [Електронний ресурс]. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2022/38-2022/4.pdf> (дата звернення: 17.07.2023).
4. Роменець В. А., Маноха І. П. Історія психології ХХ століття: навч. посібник. Вст. ст. В. О. Татаренко, Т. М. Титаренко. Вид. 3-тє. Київ : Либідь, 2017. 1056 с.
5. WikipediA René Descartes [Електронний ресурс]. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Ren%C3%A9_Descartes (дата звернення: 18.07.2023).

PSYCHOLOGICAL IDEAS OF M. GROT IN THE CONTEXT OF THE LIFE AND ACTIVITIES OF DESCARTES

Svitlana Repetiy

*Borys Grinchenko Kyiv University,
Faculty of Psychology, Social Work and Special Education,
18/2, Bulvarno-Kudriavska Str., Kyiv, Ukraine, 04053
e-mail: apanaschenkoia@meta.ua*

Alla Pali

*Kyiv University of Intellectual Property and Law of the National University
"Odessa Law academy", Department of Criminal Law, Process and Forensics,
210, Kharkiv highway Str., Kyiv, Ukraine, 02121
e-mail: korall2020@ukr.net*

This historical-psychological study is for the first time dedicated to the analysis of the psychological ideas of the outstanding Ukrainian psychologist Mykola Yakovych Grot, regarding the figure of the great thinker of the past and present – Renatus Cartesius, i.e. Rene Descartes.

According to Wikipedia, R. Descartes (31.03.1596 – 11.02.1650) is “a French philosopher, scientist and mathematician who is considered by many to be a fundamental figure in the emergence of modern philosophy and science. Mathematics was central to his method of inquiry, and he united the previously separate branches of geometry and algebra into analytic geometry. Descartes spent most of his working life in the Dutch Republic, first serving in the Dutch state army and later becoming the leading intellectual of the Dutch Golden Age. Despite the fact that he served in a Protestant state and was later classified as a deist by his critics, Descartes was a Roman Catholic.”

The aim of the article is to analyze the psychological ideas of the outstanding Ukrainian psychologist M. Grot in his scientific work “On the Life and Activities of Descartes”.

As a result of the research, the author comes to the conclusion that the main psychological idea of M. Grot in his work “On the life and activities of Descartes” is that René Descartes is not just a philosopher, but also a great psychologist, whose philosophical works are important for psychological science.

Descartes is a genius and his brilliant views can serve as methodological foundations for modern psychology.

R. Descartes proposed a method of thinking, four rules for the scientific study of phenomena. Their essence is that 1) it is not necessary to accept as true what causes doubts; 2) it is necessary to apply analysis in the study of phenomena; 3) deduction should be used; 4) it is necessary to carefully check and draw complete conclusions when conducting scientific research.

All these ideas of Descartes are directly related to psychology and psychological research. But at the same time, we can come to the conclusion that most personality theories raise doubts about their scientific nature, because they cannot be tested experimentally and, according to the researcher P. Nesterenko, “can be both confirmed and refuted at the same time”, which really shows that modern psychology is “half empirical science and half philosophy”. (P. Nesterenko).

Key words: M. Grot, R. Descartes, P. Nesterenko, psychological ideas, history of psychology, methodology of psychology.